...צוח

...ארת מלאכי אינו וסבור
...בואת אליהו הנביא:

Sive

DE

E L...

quem Judæi etiamnum fr...

ADVE...

DISSERTA...

Ex

Malach. IV...

Quam

PRÆSID...

VIRO AMPLISSIMO...

ET EXCELLEN...

DN. JOHANN...

Lingg. Sacr. Prof. Publ. Dn...

ac Hoſpite ſuo æternù...

Publicè defendere...

JOHANNES GA...

SCHLEIZA-VA...

In Auditorio...

ad d. Sept...

JEN...

Literis SAMUELI...

Anno M. DC...

ויכו

מראה שפשט נבואת מ
הדעת שעוד יבוא א

Sive

DE

I Æ,

nnum frustrà præstolantur,

VENTU

ERTATIO,

Ex

ach. IV, 5. 6.

Quam

RÆSIDE

ISSIMO, CLARISSIMO

ELLENTISSIMO

NNE Frischmuth/

bl. Dn. Patrono, Præceptore
o æternùm observando,

defendere conabitur

GABRIEL Hartung/

IZA-VARISCUS.

ditorio Majori

d. Septembr.

E N Æ,

AMUELIS KREBSII.

o M. DC. LIX.

ILLUSTRISSIMO DOMINO,

DN. HEINRICO NONO JUNIORIS LINEÆ RUTHENO,

DOMINO A PLAUEN, DN. IN GRAITZ, CRANNICHFELD, GERA, SCHLEITZ ET LOBENSTEIN, &c.

DOMINO SUO CLEMENTISSIMO

SPECIMEN HOC ACADEMICUM

SUBMISSE

OFFERT, DICAT, CONSECRAT

JOHANNES GABRIEL HARTUNG.

DIS-

DISSERTATIO
De
Vaticinio Malach. 4. v. 5. 6.

באלהים

QUod Irenæus lib. 4. de Hæresibus cap. 43. de Prophetiis asseruit, *eas, priusquam effectum habeant, ænigmata esse & ambiguitates hominibus, cum autem venerit tempus & evenerit, quod prophetatum est, tunc certam & liquidam habere expositionem*, id de omnibus promiscuè vaticiniis simpliciter & unô eôdemque modô intelligendum haud videtur. Quæ enim verbis non apertis & propriis constant, sed ex parte figurato perscripta sunt sermone, illa licet *certam habeant expositionem*, æquè tamen liquidam ac aliorum eam minimè vocaveris, cùm, præsente quamlibet complementô, vix intelligi queant, nisi sit, qui doceat, propriène verba sint accipienda an figuratè. Patescit hoc ex Malachiæ vaticinio c. IV. v. 5. 6. Illud quippe, cum diu *ænigma* & *ambiguitas* fuisset populo Judaico, ut vel ex Ecclesi. XLVIII, 10. & historia Christi videre est, ne post complementum quidem fuit intellectum. Sanè, nisi indice quasi digitô Salvator noster subjectum illud ostendisset, de quo Malachias sit vaticinatus, Apostoli eundem errorem erràssent cum Scribis & Pharisæis, qui Christo in terris agenti autoritatem detracturi verba Prophetæ urgebant, quasi is veri nominis Messiam antea nequaquam venturum diceret, quàm præcursor illius Elias, Propheta ille θαυματουργὸς, appa-

ruisset. In hujus vaticinii sensum paulò diligentius inquirere nobis est decretum, cùm quòd Judæi voce Eliæ propriè acceptâ adducti adhuc illius apparitionem instantis adventus Messiæ sui indicium fore pertinacissimè contendunt: tùm quod bona pars Christianorum persuasissimum sibi habeat, ultimum illum ac decretorium diem ab Eliæ Thesbitis adventu Malachiam hîc suspendere. Quod utrumque partim ex Ebraici, partim Græci textus sinistra interpretatione oriri, ex iis, quæ dicturi sumus, constabit clarissimè.

CAPUT PRIMUM.

Oraculum divinum ex textu authentico in medium adducitur. Ex eo vulgò Judæi solatium petunt. Desiderium Eliæ, quo anguntur, ex *R. Josephi Karo, R. AbenEsra,* & *R. Eliæ Levita* verbis ostenditur. Vaticinii complementum novimus Christiani ex Salvatoris nostri responso Matth. XVII. v. 11. Maldonatus sinistrè illud interpretatur de adventu Eliæ Thesbitis. Refellitur. Locus Matth. XI. v. 14. explicatur. *B. Majerus* & *Joh. Pricaus* laudati. Syriacæ Versionis cum Græco textu conformitas. An sententia Christianorum de reditu Eliæ natales suos debeat Judæorum traditioni, uti *H. Grotio* visum est, an verò Græcæ LXX. versioni & sinistræ verborum Christi interpretationi? Posterius verisimilius esse censetur. *Cornelii à Lapide* commentum. *Maldonati* geminæ rationes, cur de Joh. Baptista verba Malachiæ intelligi nequeant, producuntur.

§. I.

IPsum oraculum in textu authentico sic habet: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא׃ וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם׃ Quæ verba ita verti solent: *Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini, magnus & terribilis, & convertet cor patrum ad filios & cor filiorum ad patres eorum, ne forte veniam & percutiam terrã anathemate.* Vix ullum reperias dictum in sacris, quod sæpius in ore habe-

ant

ant recutiti, cujusque memoriâ se suosque lubentius solari, animosque ad quasvis calamitates patienter ferendas magis excitare soleant, quàm hoc Malachianum. Inde sanè factum ut, ceu librô *Schulchan Aruch, parte* 1. *Orach Chajim, num.* 295. *pag.* 51. *col.*4. ipsimet testantur, singulis Sabbatis consueverint להזכיר אליהו הנביא להתפלל שיבוא ויבשר הגאולה: *meminisse Eliæ Prophetæ & precari, ut tandem veniat & redemtionem annunciet. R. AbenEsra* Scholia sua in Malachiam his verbis claudit השם ברחמיו יחיש את נבואתו וימהר קץ ביאתו: *Deus propter misericordiam suam vaticinium suum impleat, finemq; adventus illius acceleret!* Et *R. Elias Levita, Germanus*, librum suum *Thisbi* itidem hoc voto obsignat, יהי רצון שכן יהיה עמנו בזמן הזה ויקוים בנו הפסוק הנה אנכי שולח לכם את אליהו כה תפלת המחבר אליהו: *Sit voluntas ejus, ut hoc tempore sit nobiscum, & confirmetur nobis Scriptura: Ecce ego mitto vobis Eliam! Ita precatur libri autor, R. Elias.*

§.2. Idem infinitorum Judæorum hodieque ardentissimum votum est, qui oraculo huic veritatem suam aliter constare haud posse arbitrantur, nisi idem numerô & substantiâ *Elias* in has terras redeat. Quô ipsô tamen immane quantùm eos falli novimus Christiani, quòd prædicata sint ejusmodi, ut omninô de alia persona, quam *Elia Thesbite* verificari queant, imò quod quicquid de Elia hic prædicitur, id omne à Johanne Baptista sit impletum, ceu ex c. XVII. Matthæi probant Theologi. Ibi enim, ut interpretes nonnulli existimāt, *Eliæ*, tam citò è conspectu iterum abeuntis, apparitione; sive, quod verisimilius, illo cœlitùs de Christi persona lato testimonio admoniti Apostoli quærunt ex Domino, *Quid igitur Scribæ dicunt, oportere, ut Elias primùm*, (puta ante Messiæ manifestationem) *veniat?* Respondet ille: *Elias quidem veniet primùm & restituet omnia, sed dico vobis, Eliam jam venisse, quem non agnoverunt,*

 sed

sed fecerunt ei, quæcunque voluerunt. Ex quo responso Christum ad Johannem respicere collegerunt discipuli, referente Evangelista, v. 13. & Eliæ adhuc mittendi obtentu frustrà negari, Magistrum suum esse verum Messiam, hauddubiè deinceps crediderunt.

§. 3. Etsi verò hæc Judæis haud faciant satis, quibus infra aliter obviam ibimus, Doctoribus tamen Christianis omnem spem Eliæ adhuc venturi meritò præcidere deberent. Sed quid non fieri solet, ubi animi præjudiciò occupati sunt, & omni studio τὴν θέσιν διαφυλάττειν est decretum? Audiamus ex compluribus erroneam illam opinionem propugnantibus *Johannem Maldonatum*, Jesuitam, & uti *Isaacus Casaubonus* alicubi de illo judicat, *acris & magni ingenii virum, si affectibus, si linguæ, si odio veritatis potuisset moderari. Christus*, inquit ille, *Apostolis non dicit, Eliam jam venisse, sed venturum esse, & quod verbo sequenti jam venisse dicit, non de eo Elia, quem hic venturum dicit, sed de Johanne Baptista loquitur, qui in Spiritu & virtute Eliæ jam venerat, & eoipsô, quod de Johanne per præteritum, de Elia per futurum aut per præsens loco futuri positum tempus loquitur, colligere debuerunt, voluisse Christum docere, præter Johannem, qui in spiritu Eliæ jam venerat, ipsum verum Eliam jam venturum esse.* Imò verò id neutiquam colligere debuerunt Apostoli, quod *Maldonatus* censet. Series enim orationis Christi satis apertè testatur, eum non ad rem gestam respicere, sed Prophetiam, quæ tanquam adhuc futura & implenda à Scribis adducebatur, probaturis, Messiam anteà minimè venturum, quam illius præcursor *Elias Thesbites* apparuisset. Accommodat nempe Dominus responsionem suam ad quæstionem, quæ de re, ut futura erat prolata, sive, ut benè *Hugo Grotius* loquitur ad Marc. 9. v. 12. *μιμητικῶς recitat dictum frequens in ore legisperitorum, quod certò sensu verum esse concedit.* Christi verba hæc sunt: Ἠλίας μὲν ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. *Elias*

quidem

quidem veniet (verbò enim præſ. temporis per enallagen Scripturæ receptam futurum intelligitur, cujus plura exempla recenſet B. D. Glaſſius Philol. Sacr. lib. 3. tr. 3. can. 48.) *& reſtituet omnia.* Subjungit jam ἐπανόρθωσιν, quâ diſcipulorum opinionem corrigit. *Dico verò vobis, Elias jam venit, & non agnoverunt.* Clarè teſtatur, Eliam à Deo promiſſum jamtùm veniſſe, neq; per eum ſtetiſſe, quò minùs ea, ad quæ miſſus erat, perfecerit, obſtitiſſe enim Judæorum pervicaciam, ne miniſterium illius ita efficax ac fructuoſum eſſet. Et Matth. XI. v. 14. Dominus de eodem Johanne, εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν ὁ ἠλίας, ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, *Si vultis mihi credere, is eſt Elias, qui venturus erat.* Ita enim verbum δέχομαι, quod pro Chald. קבל & Ebr. שמע ponitur, accipimus cum *B. Maiero*, Phil. Sac. lib. 2. p. 173. Et participium ὁ μέλλων pro ἔμελλε interpretamur, exigente id contextu. Quin tota locutio, quæ *hypotheticè* prolata, *abſolutè* eſt intelligenda, quandoquidem, ſi vel maximè noluiſſent credere, is nihilominus fuiſſet Elias. Conf. *Joh. Pricæum*, qui hunc loquendi modum aliàs quoque Scripturæ receptum eſſe, cùm exemplis aliquot probat I. Cor. IX. v. 17. I. Cor. XI. v. 16. Act. XXVI. v. 5. Luc. IX. v. 13. II. Timoth. II. v. 13. Ebr. III. v. 14. tum ex latinis quoque illuſtrat autoribus. Syrus quoque interpres locutionem Græcam his expreſſit verbis: *Si vultis vos,* ܩܒܠܘ ܕܗܘܝܘ ܐܠܝܐ ܕܥܬܝܕ ܠܡܐܬܐ *recipite, quod is venturus eſt Elias, qui venturus eſt.*

§. 4. Facere hîc non poſſumus, quin, quid de H. Grotii ſententia judicandum, dicamus, *Ego,* inquientis, *arbitror, perſuaſionem iſtam* (de reditu Eliæ) *ab Ebræis ortam, in quorum libris reperimus, Eliam poſt tempora Meſſiæ occultatum iri, iterumq́; ſe patefacturum diebus Gog & Magog.* Sanè in libro *Juchaſin* p. 12. R. Abraham Zacutus ita ait: אליהו יהיה נתגלה כשיבוא משיח ומיד יסתר פעם שנית ואחר כך יתגלה כשיבוא

גוג

גוג ומגוג: *Elias manifestabitur, quùm venerit Messias & extemplò abscondetur denuò, sed posteà manifestabitur, ubi venerit Gog & Magog*. Sed hinc παράδοσιν illam Christianorum de Elia ante mundi exitum redituro originem suam traxisse, credat Judæus Apella! Non est *Abrahamus Zacutus* illius ætatis scriptor, ut ex illo sententiam de redituro Elia haurire potuerint Christianorum Doctores vetustissimi. Neque alibi in Judæorum libris antiquioribus facilè quicquam invenias de Eliæ apparitione, quam ejus occultatio & iterata manifestatio sit secutura. Cum igitur hæc opinio, ceu videtur, nec fuerit Ebræorum communis, nec antiqua, sed heri demum aut nudius tertius apud Judæos nata, longè verisimilius statuitur, fontem illius παραδόσεως esse quærendum in Versione Græca LXX. interpp. cujus verba infrà considerabimus. Progressu verò temporis sententiæ, quam plurimi iique doctissimi Viri ex Christianis amplexi erant, colorem quoque quæri cœptum esse ex verbis Salvatoris nostri malè intellectis, dubitari neutiquam debet. *Cornelius* quoque *à Lapide* haud ita pridem iis ita est abusus, *distinguit*, inquiens, *Christus duos Elias, unum ad literam, de quo ait, Elias quidem venturus est, & restituet omnia, alterum typicum, puta Johannem, de quo ait, Elias jam venit*. Ubi cum Maldonato aliisque docet, geminum Eliam, duplicemque adeò adventum à Christo concedi, cum tamen, ceu vidimus, sermo Domini ex parte μιμητικῶς nonnisi unius faciat mentionem, & solum Johannem Baptistam respiciat. Visus nihilominus sibi est Maldonatus in ipso textu quædam invenisse, quibus probari queat de Baptista solo eum intelligi haud posse. 1. quia Elias ille omnia restituturus dicatur. 2. quia de die judicii magni loquatur Propheta, ante quem Elias ille sit venturus, quorum neutrum Johanni competat, cum nullâ veritatis specie dici queat, eum omnia restituisse; neque proximè ante diem extremum sit nasciturus, quippe qui Christum

ftum ætate etiam anteeat. Cœterùm ut quid ad hæc respondendum sit; perspicuum fiat, & de mente Prophetæ nobis constet apertiùs, textum Ebræum & Græcum diligentiùs considerabimus.

CAPUT SECUNDUM.

In sensum phraseos, *convertet cor patrum ad filios & cor filiorum ad patres suos*, inquiritur. Explicatio antiquissimorum Judæorum ex *Mischna*. Massechet עדויות cap.8.adducitur. *R. Abrahami Ben David*, Commentatoris Talmudici sententia affertur & reprobatur. *R. Abarbenelis*, Veterum quorundam anonymorum, & *AbenEsra* de complemento verborum Propheticorum diversæ sententiæ recensentur, ac rejiciuntur. *R. Moses Maimonides* laudatur. Ejusdem inconstantia, & κατεξηπαραδότε διδαχῆς studium taxatur. *R. David Kimchii* de Elia Judæos ad genera sua relaturo sententia. Eandem ex verbis Malachiæ malè probat *R. Obadias Bartenorius*. *R. D. Kimchium, R. AbenEsram, R. Salomonem, Castrum, Dieu*; interpretationibus suis sensum Phraseos assecutos non esse, demonstratur. Sensus genuinus ex modo Scripturæ loquendi, Vers. Græca, Arabica & Syriaca deducitur, & ex N. T. confirmatur. Verbum Ebr. השיב & Græcum ἀποκαθιστάναι ponderatur. Ad *Bellarmini* & *Maldonati* geminas rationes c. 1. adductas, cur de *Johanne Baptista* solo intelligi vaticinium nequeat, respondetur. *Cornelii à Lap.* originatio vocab. הנורא rejicula esse ostenditur. De Extremo die agere Prophetam, vox laudata haud evincit. Nec suppetit ex textu, quô *Maldonatus* de primo Christi adventu vel de excidio Hierosolymitano verba interpretantes refellat. Neque *Chaldæum* de ultimo judicio intellexisse, evidens est. *R. Abarbenel* frustra est in illo probando ex verbis Prophetæ. *R. Abrahami Ben David* interpretamentum versuum 4. & 6. perstringitur. *Johannem Baptistam*, eumque solum intelligere etiam possumus per ea, quæ de mittendo Elia tradunt saniores Ebræi, *Flavii Josephi* testimonium insigne de *Johanne Baptista*. Quid *Gorionides* de eodem senserit. Nomen *Eliæ* non obstare, quò minus *Johannes* intelligatur, ex modo scripturæ loquendi probatur, & *R. Abarbenel* proprio jugulatur gladio. An ex hoc loco Eliæ Thesbitis adventum Veteres clarè probaverint, ut *Castrus* docet? Adventum illius negantibus hæreseos impingit notam *Bellarminus*. An sine impudentia & temeritate negari nequeat, Veteres adventum credidisse, nemine dissentiente, ut *Viegas* contendit? Versio Græca, ad quam *Gretserus* provocat, pluribus imposuit. Arabica Versio Prophetarum ex Græca translata, Syriaca contrà ex Ebræo textu. Beatus D. *Calixtus* laudatus.

ELIÆ mittendi munus hunc in modum describit Malachias והשיב לב אבות על בנים ולב בנים

על

על אבותם *& convertet cor patrum ad filios & cor filiorum ad patres illorum.* Cujusmodi locutio uti alibi in V.T. occurrit nusquam, ita dici haud potest, quantoperè in explicatione illius varient Ebræi interpretes. Licet enim illi omnes vaticinium ad futuram, quam sibi fingunt, liberationem referre soleant, aliter tamen atque aliter de ejus complemento sentiunt, & diversimodè phrasin ad suum institutum torquent. Antiquissimorum Judæorum in *Mischna* עדיות, cap. 8. (confer *Beth Israël* fol. 148. col. 4.) ubi de fine, ob quem Elias sit venturus, disputatur, hæc quoque verba leguntur: ר״ש אומר להשוות את מחלוקת וחכמים אומרים לעשות שלום בעולם שנ׳ הנני שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה׳ וגו׳ *R. Simeon ait,* (veniet Elias) *ut controversias tollat. Doctores verò ajunt, ut pacem in mundo faciat, quia dictum est, Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini,* &c. Videntur intelligere pacem externam, qualem sperant tùm futuram, cùm lupus cum agno, pardus cum hœdo, leo cum pecore est stabulaturus, & lusurus cum anguibus infans, & gladii in ligones convertendi sunt. Ita enim tempore Messiæ orbem pacatum sibi spondent, nullo bellô amplius inquietandum, dissidiô nullô.

§. 5. *R. Abraham* enim *Ben David* ad dictam Massechet, uti Tom. V. Pandectarum Talmudicarum, quæ in Bibliotheca nostræ Salanæ extant, est videre, tale interpretamentum reliquit: חכמים אומרים לעשות שלום לעולם כלומר לעשות שלום לישראל מן האומות ולבשר אותם על ביאת הגואל וזה יום אחד לפני ביאת המשיח והיינו דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה׳ הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם כלומר לב האבות והבנים אשר נפל בם מורך מפחד וברחו אלה פה ואלה פה מפני צרותם ישובו אותו היום לגבורתם וישובו אלה

אלה את אלה ויתנחמו זה בזה אמן וכן יהא בימינו:
Sapientes dicunt venturum Eliam, ut pacem faciat, q. d. ut Israëli pacem conciliet, liberando eum à gentibus, & ut adventum Redemtoris ei annunciet. Atque hoc pridie fiet, quàm Messias advenerit. Hoc enim est scriptum: Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & terribilis, & convertet cor patrum ad filios & cor filiorum ad patres illorum, q.d. cor patrum & filiorum, (qui metu debilitati propter adversitates huc & illuc aufugerunt,) eôpse die robur suum pristinum accipiet, & tunc illi reduces invicem se solabuntur. Amen, fiat hoc diebus nostris! Errat maximoperè Rabbi, arbitratus, *reducere cor patrum ad filios* &c. (quam locutionem infrà latiùs explicabimus) esse *animum metu debilitatum vel jacentem colligere*, aut *consolari*. Hoc phrasi scripturæ est דבר אל לבו *loqui ad cor ejus*, Ruth. 2. v. 13. Illud החיות לב *vivificare cor*, Esai. 57. v. 19. vel si intransitivè intelligendum, ותחי רוח *revixit spiritus ejus*, Gen. 45. v. 27.

§. 6. Aliter tamen textum explicandum censet *R. Abarbenel*, cujus scripta hodierni Judæi faciunt maximi. Ita verò ille: הודיעם השם שהראשון אשר יקום בתחיה יהיה אליהו הנביא אם שיחיה כמותם אם היה שכלה גופו בהלקחו כדעת קצת מן האחרונים ואם שהוא עומד על דרך הפלא בגוף ונפש קיים בגן עדן אשר בארץ כדעת ז"ל וישלחו השם קודם בוא יומו הגדול והנורא שהוא יום הדין לכל החי והנביא האלהי ההוא ישיב לב אבות על בנים. ולב בנים על אבותם ופירשו המפרשים שישים אהבה ורצוי שלום והסכמה רבה בין בני אדם כולם ומדברי חכמים ז"ל הוא בסוף מסכת עדיות ויותר נראה לפרש שאם היה אדם בחיים שמתו בניו יקומו במצות הנביא הזה וכאשר יראו האבוא את בניהם חיים ויפרסמו להם אמתת הגמול הנפשיי שהוא כפי אמונות התוריות ויאמינו

האבות וישיבו לבבם אל השם וכן ישיב לב בנים על
אבותם אם היו אבורת מתים והבנים חיים באופן
שעל ידי הקמים בתחייה יתישר המין האנושי בהכרת
האל יתברך ואמתת אמונתו כי זהוא תכלית התחיית
באמת כמו שזכרתי פעמים ועל כן אמר כאן פן אבוא
והכיתי את כל הארץ חרם כלומר שאם המין האנושי
לא יכיר את בוראו ותחיוב כליה ותהיה כל הארץ
חרם ולכן תהיה תחיית המתים באלף הששי אשר
בסופו יחרב העולם כדי שמין האנושי יגיע אל התכלית
הוא שבעבורו נברא קודם הפסדו באופן שלא תהיה
בריאתו לבטלה : Sensus verborum hic est: *Ostendit eis Deus, quod primus in resurrectione sit futurus Propheta Elias, sive is vivat, uti illi, sive corpus ejus sit consumptum cum tolleretur* (2. Reg. 2.) *uti quidam recentiores Dd. sentiunt, sive is modo quodam miraculoso, corpore & anima degat in horto Eden, qui, uti sapientes l. m. opinantur, in terra existit. Hunc igitur Deus mittet, antequam veniet Dies magnus & terribilis, nempe judicii omnis viventis. Tunc Propheta ille divinus convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres suos. Explicant interpretes hoc ita, ut dicant, Pacis cupiditatem & exoptatam concordiam ejus operâ inter omnes homines futuram: Atque ita Dd. l. m. docent in fine Massechet* עדיורת. *Videtur autem potius ita explicandus Malachias: Si quis adhuc in vivis fuerit, & filii ipsius obierint, resurgent hi jussu hujus Prophetæ, cumq; viderint Parentes filios suos vivos, qui illis retributionis spiritualis veritatem annunciaturi sunt juxta fidem, quam lex exigit, tunc credent patres, & cor suum ad Deum convertent. Et sic conversurus erit cor filiorum ad patres illorum, si parentes fuerint mortui, & filii vixerint, ut per resurgentes in mortuorum exuscitatione species humana in cognitione Dei benedicti & vera fide dirigatur. Hic enim verus finis est exsuscitationis ad vitam, uti sæpiùs dixi. Et idcircò hic ait: ne forte veniam & percutiam omnem terram anathemate, q. d. nisi species*

humana

humana cognoscat creatorem suum, obnoxia erit perditioni, & omnis terra anathema erit. Propterea mortuorum resurrectio erit anno millesimo sexto, in cujus fine mundus destruetur, ut species humana ad finem suum, ob quem est creata, pertingat, ante excidium ejus, ne creatio sit frustranea.

§. 7. Hæc de venturi Eliæ munere & operibus sententia, quam *R. Abarbenel* ad contribulium suorum spem de futura felicitate roborandam in medium adduxit, ejusmodi est, ut eâ lectâ meritò quis miserrimæ genti indolescat. Ne apex quidem in textu habetur de resurrectione mortuorum, nedum ut Eliæ jussu sit futura. Est sanè, ut metuant, ne resurrectio mortuorum, quam ad finem properantis millenarii sexti rejicit Abarbenel, Eliæ adventum prævertat. Quàm insulsè eô torquetur phrasis, *convertet cor patrum ad filios* &c. quasi post resurrectionem demum mortuorum sit implenda, ut reliqua, quæ ab eodem Abarbenele frustra dicuntur, jam mittamus. Nihilominus tamen *R. Menasseh, Ben Israël* harum nugarum interpolator lib. 2. de Resurrect. cap. 3. hanc verborum Malachiæ expositionem commendat, & veluti genuinum sensum præ reliquis exhibentem orbi Christiano de integro obtrudit.

§. 8. De resurrectione mortuorum nihil in textu contineri, haud dubiè sensit sapiens *R. Aben Esra*; longè aliam enim provinciam is Eliæ illi mittendo attribuit, fatente ipsomet *R. Abarbenele*, חשב הראב״ע שאליהו יבוא בקבוץ הגליות כשר צבא השם וכדרך שבא משה רבינו עליו השלום בגאולת מצרים לא לענין התחיה: *arbitratur R. Aben Esra, Eliam venturum tempore collectionis captivorum instar principis exercitus Domini, & quemadmodum venit Moses Doctor noster in captivitate Ægyptiaca, non ad resurrectionis negotium.* Atque ita veterum nonnulli exilii diuturni pertæsi Eliam expectârunt,

runt, quorum sententia, licet à modò recensita explicatione longè recedat, & ipsi textui sit minimè consentanea, non audet tamen ei dicam scribere *R. Abarbenel*, quin ambabus, quod dicitur, manibus accipit, sic enim loquitur: גם זה מדברי חכמים ז"ל הוא ואם לא זכרו בשמם כי כל יקר ראתה עינכם אמרו במדרש שוחר טוב אמרו ישראל בגאולה הראשונה כתוב שלח משה עבדו אהרון אשר בחר בו שלח אף לי שנים כנגדם שלח אורך ואמתך המה ינחוני אמר הקב"ה אני משלח שני הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא הרי אחד והשני הן עברי אתמך בו בחירי רצתה נפשי: *Est & hæc expositio ad mentem Dd. & licet nomine suo, non memorentur,* (Hos. 2. v. 17.) *vidit tamen oculus eorum omne pretiosum* (Job. 28. v. 10.) *In Medrasch enim Schochad tobb ita loquuntur: Israël de captivitate prima dixit* (Ps. 105. v. 26.) *misit Mosen servum suum, Aaronem, quem elegit, mitte & mihi duos, qui iisdem respondeant! mitte* (Ps. 43. v. 3.) *lucem tuam & veritatem tuam, ipsæ ducent me. Dixit sanctus Benedictus ille, ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam! ecce hic unus est, alter* (Esai. 42. v. 2.) *ecce servus meus, innitar in eo, electus meus, complacuit ei anima mea.*

§. 9. Quàm proclivis sit ad hanc quoq; explicationem recipiendam *Abarbenel,* nimiâ Doctorum suorum veneratione fascinatus, ex seqq. verbis apparet: כנראה לחכמינו ויעד הנביא שיבוא בזמן קבוץ הגליות גם מצאתי בפרקי רבי אליעזר מאמר מסייע לדעת הזה רבי יהודה אומר אם אין ישראל עושין תשובה אינן נגאלין ואינם עושים תשובה אלא מתוך צער ומתוך טלטול ומתוך שאין להם מחיה. ואין ישראל עושים תשובה גדולה עד שיבוא אליהו הנביא זכור לטוב שנ' הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא מה כתיב אחריו והשיב לב אבות על בנים מה כתיב אחריו ולב בנים על אבותם הנה יראה מהמאמרים האלה שאליהו יבוא בקבוץ הגליות

הגליות אבל אין מזה סתירה למה שזכרתי כי הנה הגאולה העתידה והתחייה המתים שניהם היו כאחד ובזמן קרוב ולכן תמצא פעמים בכתוב יום השם על קבוץ הגליות ופעמים יאמר יום ה' על זמן התחייה ואלו ואלו דברי אלקים חיים: *Sapientibus nostris visum ita est, & Propheta promisit, venturum* (Eliam) *tempore collectionis captivorum. Præterea inveni in capitibus R. Elieseris, quod sententiam hanc confirmat. R. Juda ait, nisi Israëlitæ agant pœnitentiam, non liberarentur. Non hanc agunt Israelitæ, nisi in afflictione, & expulsione atque exitio, & cum non habent, qui eos vivificet. Non sunt facturi Israelitæ magnam resipiscentiam, donec venerit Elias, cujus in bonum sit mentio, quia dicitur: Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam. Ecquid porrò scriptum est? & convertet cor patrum ad filios. Quid posthæc sequitur? & cor filiorum ad patres suos. Ecce ex his apparet, quod Elias venturus sit tempore redemtionis, quod illis, quæ modò dixi, non repugnat. Ecce enim futura liberatio & mortuorum vivificatio pro uno eodemq; habentur, & tempore haud ita diversô fient. Idcircò reperies in scripturis, diem Domini dici de captivorum collectione, interdum vero de vivificatione mortuorum & utraque verba sunt Dei viventis.*

§.10. Doctoribus Judæorum visum esse, Malachiam l. cit. asserere, Eliæ tanquam Ducis alicujus militaris auspiciis extorres Judæos congregatum & in terram Canaan reductum iri, faciles credimus, qui non ignoramus, eos pro lubitu fingere nunquam facta, nunquam futura. At enim reapse Prophetam hujus liberationis heîc meminisse, tàm verum est, quàm veritati est consentaneum de mortuorum resurrectione, Eliæ jussu futurâ Malachiam agere. Neutrius nec vola nec vestigium in textu nostro apparet, nihilominus *R. Abarbenel*, tantus Ebræorum Doctor, qui, uti inscriptio commentariorum ejus in libb. Regum testatur, invidendô elogiô hoc insignitur, איש הגבר חי רב פעלים בישראל גדול שמו utramque

expli-

explicationem allatam pro vera & genuina, ipsiusque adeò *Dei viventis verbis* venditare nullus dubitavit. Expende quæso lector Philalethes commentum adductum, & stuporem illum θεήλατον juxta mecum mirare, quô ille percussus sensum verborum non eruit sed infert pro lubitu. Num ideò, quia *R. Juda* ait, Judæos pœnitentiam non acturos esse, donec veniat Elias, ideò ex textu constat, eum venturum, ut eos in libertatem asserat? Erat hîc recutiti, ex quibus verbis tale quid colligi debeat, perspicuè ostendere, maximè vero aliis scripturæ locis illustrare verba, *& convertet cor patrum ad filios*, quibus aliquid à duce militari & post resurrectionẽ quidem mortuorum implendum contineri, nemo ante Abarbenelem eò vesaniæ est progressus, ut diceret; ne dum ut Prophetæ hujus menti duas tàm diversas explicationes simul consentaneas esse asseveraret. Quàm ridicula & scripturæ interprete indigna est assertio: liberatio futura, (quam ferè ex dictis de captivitate Babylonica solvenda agentibus perperàm colligunt) & resurrectio mortuorum sunt כאחד *instar unius*, utraque vocari solet *dies Domini*, E. de utraque agit Propheta? quasi verò identitas nominis, quod duobus vel pluribus est commune, arguat, Prophetam de illis simul agere, quibus nomen aliàs competit. Unde verò constat *R. Abarbeneli*, & qui hunc sequitur, *R. Menasseh Ben Israël, lib. 3. de Resurrect. cap. 3.* utrumq; tempus conjunctum fore? Nonnisi ex Dd. quorundam opinione. *R. Lipmannus* ad Mal. l. c. ait: רמבם לא קבע זמן לתחיית המתים אך שהוא לימות המשיח אפשר בתחלתו או באמצעיתו או בסופו: *Rambam non determinavit tempus resurrectionis mortuorum, nisi quod diebus Messiæ futurum dixerit. Fieri potest, ut vel initio vel medio vel fine illorum contingat.* Ita miseri divinant, & tempus Messiæ, quod ex scripturæ dictis χρόνου προσημασίαν habentibus, nempe Gen. 49. v. 10. & Dan. 9. v. 24. scire potuissent, hodie juxtà cum resurrectione mortuo-

rum

rum ignorant, & nihilominus æque invitâ scripturâ conjungunt utramque, ac ad duo diversa munia resurrectionem mortuorum & extorrium Judæorum reductionem in terram Canaan Eliam missum iri probat ex verbis Malachiæ *R. Abarbenel*. Compescat ipsius effrenem fingendi licentiam *R. Moses Maimonides*, qui plusquam ducentis annis ante, quàm R. Abarbenel natus est, Hilkot Melachim cap. 12. §. 2. hunc in modum scribserat: יש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו וכל אלו הדברים וכיוצא בהם לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו הדברים סתומים הן אצל הנביאים גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים: *Sunt ex Sapientibus, qui dicant, ante adventum Messiæ venturum Eliam. Sed hæc omnia hisq; similia nemo hominum novit quomodo se sint habitura, ita ut ipsos etiam Prophetas lateant. Præterea sapientibus hic nihil ex traditione constat, sed quicquid sciunt, scripturæ præponderatio eis suggessit.*

§. 11. Ingenua hæc confessio meritò opponenda Judæis est, tot *ἄτοπα* sibi fingentibus de Eliæ reditu. Utinam verò quod *Maimonides* in illo, eruditis tantoperè deprædicato, Opere *Jad* haud fassus est, illius alibi non dememinisset, & suorum commenta itidem pro vera & genuina sententia habuisse, esset visus! Comment. in Mischnam עדיות, l. c. ea de Elia mittendo refert, quæ sanè ex sensu textus literali nunquam deduxeris. Verba enim *Mischnæ* sic habent: אמר רבי יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב אלא להרחק למקורבים בזרוע ולקרב המרוחקים בזרוע: *Dixit R. Josua: Edoctus ego ita sum à Rabban Jochanan, filio Saccaj, quod ille auditione acceperit à magistro suo, qui & ipse à suo Doctore audierat, esse sententiam Mosi in monte Sinai traditam, non venire Eliam ut mundum faciat vel immundum,*

dum, ut appropinquare faciat & removeat, ſed ut vi admotos removeat, & qui violenter remoti ſunt, adducat. Maimonides comment. in prædictam Miſchnam ita verba hæc explicat: לא נשמע ממשה רבינו ע"ה זה הלשון אבל שמע ממנו זה הענין לפי שמשה ספר בביאת משיחנו ולשון התורה אף יהיה נדחך בקצה השמים וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' ומל ה' אלהיך וזולת זה והגיד להם גם כן מפי הגבורה בהקדמותיו וסבותיו ושיקדים אותו האיש לישר לו הארץ והוא אליהו והודיע להם שהאיש ההוא לא יוסיף ולא יגרע בתורה אבל יסלק ויסיר החמסים בלבד ואין בזה לא מחלוקת ולא הכחשה אבל נפלה המחלוקת ברעות שיסיר מהם אמר רבן יוחנן בן זכאי שהרעות שיסיר הם להרחיק אדם פסול ביחסו ששב כשר בזרוע ולקרב האדם כשר שהורחק מקהל כהונה או מקהל ישראל: *Non totidem verbis hæc ex ipſo Moſe Doctore noſtro l. m. audita ſunt, ſed ſecundum ſenſum vel* Διάνοιαν *percepit, quia Moſes de Eliæ adventu eſt locutus, & ſcriptura ait* (Deut. 30. v. 4.) *ſi fuerit expulſus tuus in extremo cœlorum, inde congregabit te Dominus Deus tuus &c. & circumcidet cor tuum &c. Præterea divinitus edoctus oſtendit eis ſuis ſermonibus, Deum præmiſurum eſſe virum illum, qui terram reædificet, Eliam puta, non ut quicquam de lege demat aut addat ei, ſed ut violentiam amoliatur. Quâ quidem in re nullum ſupereſt dubium. Illud verò eſt, de quo diſputant, ecquæ nam mala ſint removenda. Rabban Jochanan, Ben Saccaj ait, ad mala illa auferenda ſpectare, ut eum, cujus proſapia cum ſit illegitima, tamen pro legitima habetur, amoveat; & contrà, ut illum cujus proſapia rectè ſe habet, & per vim vel à ſacerdotio vel cœtu Iſraëlis eſt remotus, adducat.* Ita Maimonides ſententiam Veterum recenſet, ut tamen eam falſitatis accuſare non audeat, ſed ipſum etiam Moſen legiſla-

gislatorem adventum Eliæ, qualem illi exspectant, annunciâsse & prædixisse, apertè profiteatur, quæ quomodo suprà adductis verbis respondeant, nondum apparet. Demiror & *Kimchium* comm. ad Ezech. 47. de Eliæ munere similiter fabulari, לעתיד בצאת ישראל מהגלות יודעו השבטים אף על פי שהם מעורבים עתה ולא ידעו איש ארץ שבטו יבוא אליהו ויוחס כל איש אל שבטו: *Quando Israel ex captivitate est egressurus, tribus cognoscentur, licet illæ hodie permixtæ sint, & nemo suam ipsius, quâ oriundus sit, tribum sciat. Veniet enim Elias, & unumquemque ad suam tribum referet.* Scire antehac desideravimus, hæcne ex traditione Judæi se habere asserant, (cui tamen, quod Eliam attinet, nullũ locum relinquere *Maimonidem*, suprà vidimus) an verò ex textu quopiã scripturæ asserto fidem facere confidant. Verba Malachiæ eos huic commento adstruendo prætexere, jam demum discimus ex *Rabbi Obadiæ Bartenorii* comm. in Mischnam עדיות cap. 8. fol. 59. col. 3. ubi verba Prophetæ, *& convertet cor Patrum* על בנים, ita explicat, dicam, an pervertit? עתיד לומר ברוח הקדש זה מבני בניו של זרח; *Spiritus sancti afflatu* (Elias) *est ostensurus, quô quisque genere sit prognatus.*

§. 12. Sed forsitan hæc more suo על דרך דרש *allegoricè* vel *mysticè* intellecta volunt Judæi? Ita sanè videtur. Neque enim sensum literalem verborum Propheticorum tale quid præ se ferre, eos dicturos arbitror. Cœterum cum, uti Maimonides benè monet, הכרע הפסוקים *Scripturæ præponderatio*, hoc est, uti eum intelligo, sensus verborum literalis hîc utramque faciat paginam, & ex illo solo colligendum sit, quodnam munus illius Eliæ sit futurum, operam minimè lusuri videmur, si textui arctiùs insistentes penitiùs locutionem laudatam perpendamus. *R. David Kimchi*, qui sæpiùs textum dexterrimè explanat, com. ad l. cit. hunc sensum esse ait; הוא יזהיר האבות והבנים יחדיו לשוב בכל לב אל

 השם

השם והשבים ונצלו מיום המשפט וזהו שאמר והשיב לב אבות על בנים כמו עם בנים וכן לב בנים על אבות כמו עם אבות כלו האבות והבנים יחדיו:
Ille patres & filios simul adhortabitur, ut totô corde ad Deum se convertant, & qui resipiscent, liberabuntur à die judicii. Atq; hoc innuunt verba: & convertet cor patrum על בנים, *quod idem est, ac si dicat, cum filiis,* & cor filiorum על אבותם *idem est ac cum patribus, q. d. patres ac filios simul convertet. R. Aben Esra* itidem huc collimare videtur, cujus interpretamentum hoc est. כלם יהיו לב אחא לטוב אל השם אבות ובנים בטרם בא יום הגדול: *Omnes uno corde bonum intendent ad Deum se conversuri, patres & filii, antequam dies magnus veniat. R. Salomo Jarchi* ab alio se verborum explicationem hausisse profitetur talem:

השיב לב אבות להקב"ה על ידי בנים דרך אהבה ורצון לו ודברו לאבותיכם לאחו בדרכי המקום וכן לב בנים על אבות כך שמעתי משמו של רבי מנחם: *Convertet cor patrum ad Deum benedictum* על בנים *per filios, amore videlicet & benevolentia, dum hi sunt adhortaturi parentes, ut Dei viâ incedant. Idem intelligendum est de sequentibus, cor filiorum ad patres illorum. Hanc explicationem audivi ab eo, cui nomen est R. Menochem.*

§. 13. Hactenus præcipuorum interpretum Ebræorum vidimus explicationes, quarum quædam à vero absunt longiùs, aliæ propiùs. Quod *Kimchium* attinet, qui, verbum השיב de pœnitentia intelligens, sensum esse ait, *Eliam illum conversurum patres cum filiis,* neque ille vim phraseos Ebrææ est assecutus. Fatemur quidem particulam על, quandoque idem esse ac *cum,* quod exempla à *Lud. de Dieu* allata, (qui & ipse animadvers. ad Luc. 1. v. 17. *Kimchium* sequitur) abundè probant, Exod. 12. v. 8. cap. 35. v. 22. Deut. 22. v. 6. 1. Sam. 14. v. 33. Cœterùm cum Propheta non dicat: *& convertet patres cum filiis*

ליהוה:

ליהוה vel אל יהוה *ad Dominum*, uti *Rabbi Salomo* explicat: Sed *corda Patrum* על בנים, aliam verborum versionem dandam censemus, nempe talem: *& redire faciet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres suos*; ut על non idem sit, ac עם *cum*, ceu supra *Kimchi*, *Ludovicus de Dieu*, *Castrus* aliique volunt: neq; significet על ידי *per*, uti *Jarchi* docet, sed ut pro אל *ad* accipiatur, cujus significationis multa exempla ipsemet *Kimchi*. part. 2. *Michlol*, radice עלה adducit. Confer. 1. Sam. 1. 10. 2. Reg. XXII, 9. Esai XXIX, 12. Jer. XI, 2. Job. XXII, 2. Ut verò tota locutio rectè intelligatur, sciendum est, inter significata, quibus לב *cor* in sacris gaudet, maximè eminere illud, quo pro circumstantia textus de *intellectus vel voluntatis actibus, cogitatione, judicio, electione, consultatione* accipitur: Prov. 19. v. 8. pro ipsa scientia usurpatur, ad quem locum in libro *Michlal Jophi* hæc verba reperiuntur. קונה לב: לפי שהלב הוא משכן השכל אמר כן כאלו אמר קונה הדעת: *acquirens cor ideò dicitur, quia cor est sedes intellectus, & tantundem sonat, ac acquirens scientiam* Confer. Job. XI. v. 12. & Esai. XLIV, 19. De *voluntate* intelligitur Jer. III, v. 15. ubi Kimchi לב per חפצי *voluptas* explicat & 1. Sam. 2. v. 35. ubi *Chaldæus* habet מימרי ורעותי. R. *David Kimchi* רצוני *voluntas mea*.

§. 14. His observatis, difficile haud fuerit, quid sibi Propheta velit, perspicere, maximè, si temporis rationem habeas, quò Malachias respexit. Fatentur Judæi, in *Seder Olam Sota*, vel Chronico mundi minore, libro *Juchasin* annexo p. 167. edit. Cracov. cum Malachia, quem ideò חותם הנביאים *sigillum Prophetarum* nuncupant, prophetiam in Israële exspirâsse, & ajunt ibidem, מכאן ואילך הט אזנך ושמע דברי חכמים: *ab illo tempore & deinceps aurem tuam inclina, & sancitis Doctorum obtempera*. Ita creditum pluribus Judæorum fuit, eos Dd. qui successerunt, æquè esse ἀξιοπίσους ac fuerant Prophetæ, cùm tamen illi scientiæ opinione turgidi scripturæ

 men-

dum, ut appropinquare faciat & removeat, sed ut vi admotos removeat, & qui violenter remoti sunt, adducat. Maimonides comment. in prædictam Mischnam ita verba hæc explicat: לא
נשמע ממשה רבינו ע"ה זה הלשון אבל שמע ממנו זה
הענין לפי שמשה ספר בביאת משיחנו ולשון התורה
אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' ושב ה' אלהיך את
שבותך וגו' ומל ה' אלהיך תולדת זה והגיד להם גם
כן מפי הגבורה בהקדמותיו וסבותיו ושיקדים אותו
האיש לישר לו הארץ והוא אליהו והודיע להם שהאיש
ההוא לא יוסיף ולא יגרע בתורה אבל יסלק ויסיר
החמסים בלבד ואין בזה לא מחלוקת ולא הכחשה
אבל נפלה המחלוקת ברעות שיסיר מהם אמר רבן
יוחנן בן זכאי שהרעות שיסיר הם להרחיק אדם
פסול ביחסו שנשא בשר בזרוע ולקרב האדם כשר
שהורחק מקהל כהונה או מקהל ישראל: *Non totidem verbis hæc ex ipso Mose Doctore nostro l. m. audita sunt, sed secundum sensum vel* Διάνοιαν *percepit, quia Moses de Eliæ adventu est locutus, & scriptura ait* (Deut. 30. v. 4.) *si fuerit expulsus tuus in extremo cœlorum, inde congregabit te Dominus Deus tuus &c. & circumcidet cor tuum &c. Præterea divinitus edoctus, ostendit eis suis sermonibus, Deum præmisurum esse virum illum, qui terram reædificet, Eliam puta, non ut quicquam de lege demat aut addat ei, sed ut violentiam amoliatur. Quà quidem in re nullum superest dubium. illud verò est, de quo disputant, ecquænam mala sint removenda. Rabban Jochanan, Ben Saccaj ait, ad mala illa auferenda spectare, ut eum, cujus prosapia cum sit illegitima, tamen pro legitima habetur, amoveat; & contrà, ut illum cujus prosapia rectè se habet, & per vim vel à sacerdotio vel cœtu Israëlis est remotus, adducat.* Ita Maimonides sententiam Veterum recenset, ut tamen eam falsitatis accusare non audeat, sed ipsum etiam Mosen legisla-

gisla-

gislatorem adventum Eliæ, qualem illi exspectant, annunciasse & prædixisse, apertè profiteatur, quæ quomodo suprà adductis verbis respondeant, nondum apparet. Demiror & *Kimchium* comm. ad Ezech. 47. de Eliæ munere similiter fabulari, לעתיד בצאת ישראל מהגלות יודעו השבטים אף על פי שהם מעורבים עתה ולא ידעו איש ארץ שבטו יבוא אליהו ויחס כל איש אל שבטו: *Quando Israel ex captivitate est egressurus, tribus cognoscentur, licet illæ hodie permixtæ sint, & nemo suam ipsius, quâ oriundus sit, tribum sciat. Veniet enim Elias, & unumquemque ad suam tribum referet.* Scire antehac desideravimus, hæcne ex traditione Judæi se habere asserant, (cui tamen, quod Eliam attinet, nullū locum relinquere *Maimonidem*, suprà vidimus) an verò ex textu quopiā scripturæ asserto fidem facere confidant. Verba Malachiæ eos huic commento adstruendo prætexere, jam demum didiscimus ex *Rabbi Obadiæ Bartenorii* comm. in Mischnam עדיות cap. 8. fol. 59. col. 3. ubi verba Prophetæ, *& convertet cor Patrum* על בנים, ita explicat, dicam, an pervertit? עתיד לומר ברוח הקדש זה מבני בניו של זרח: *Spiritus sancti afflatu* (Elias) *est ostensurus, quô quisque genere sit prognatus.*

§. 12. Sed forsitan hæc more suo על דרך דרש *allegoricè* vel *mysticè* intellecta volunt Judæi? Ita sanè videtur. Neque enim sensum literalem verborum Propheticorum tale quid præ se ferre, eos dicturos arbitror. Cœterum cùm, uti Maimonides benè monet, הכרע הפסוקים *Scripturæ præponderatio*, hoc est, uti eum intelligo, sensus verborum literalis hic utramque faciat paginam, & ex illo solo colligendum sit, quodnam munus illius Eliæ sit futurum, operam minimè lusuri videmur, si textui arctiùs insistentes penitiùs locutionem laudatam perpendamus. *R. David Kimchi*, qui sæpiùs textum dexterrimè explanat, com. ad l. cit. hunc sensum esse ait; הוא יזהיר האבות והבנים יחדיו לשוב בכל לב אל

השם

השם והשבים ונצלו מיום המשפט וזהו שאמר והשיב לב אבות על בנים כמו עם בנים וכן לב בנים על אבות כמו עם אבות כלו האבות והבנים יחדיו: *Ille patres & filios simul adhortabitur, ut totô corde ad Deum se convertant, & qui resipiscent, liberabuntur à die judicii. Atq; hoc innuunt verba.* & convertet cor patrum על בנים, *quod idem est, ac si dicat, cum filiis*, & cor filiorum על אבותם *idem est ac cum patribus, q. d. patres ac filios simul convertet. R. Aben Esra* itidem huc collimare videtur, cujus interpretamentum hoc est. כלם יהיו לב אחא לטוב אל השם אבות ובנים בטרם בא יום הגדול: *Omnes uno corde bonum intendent ad Deum se conversuri, patres & filii, antequam dies magnus veniat. R. Salomo Jarchi* ab alio se verborum explicationem hausisse profitetur talem:

השיב לב אבות להקב״ה על בנים על ידי בנים דרך אהבה ורצון לו ודברו לאבותיכם לאחוז בדרכי המקום וכן לב בנים על אבות כך שמעתי משמו של רבי מנחם:

Convertet cor patrum ad Deum benedictum על בנים *per filios, amore videlicet & benevolentia, dum hi sunt adhortaturi parentes, ut Dei via incedant. Idem intelligendum est de sequentibus, cor filiorum ad patres illorum. Hanc explicationem audivi ab eo, cui nomen est R. Menochem.*

§. 13. Hactenus præcipuorum interpretum Ebræorum vidimus explicationes, quarum quædam à vero absunt longius, aliæ propius. Quod *Kimchium* attinet, qui, verbum השיב de pœnitentia intelligens, sensum esse ait, *Eliam illum conversurum patres cum filiis*, neque ille vim phraseos Ebrææ est assecutus. Fatemur quidem particulam על, quandoque idem esse ac *cum*, quod exempla à *Lud. de Dieu* allata, (qui & ipse animadvers. ad Luc. 1. v. 17. *Kimchium* sequitur) abundè probant, Exod. 12. v. 8. cap. 35. v. 22. Deut. 22. v. 6. 1. Sam. 14. v. 33. Cœterum cum Propheta non dicat: *& convertet patres cum filiis*

ליהוה

ליהוה vel אל יהוה *ad Dominum*, uti *Rabbi Salomo* explicat. Sed *corda Patrum* על בנים, aliam verborum versionem dandam censemus, nempe talem: *& redire faciet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres suos*; ut על non idem sit, ac עם *cum*, ceu supra *Kimchi, Ludovicus de Dieu, Castrus* aliique volunt: neq; significet על ידי *per*, uti *Jarchi* docet, sed ut pro אל *ad* accipiatur, cujus significationis multa exempla ipsemet *Kimchi* part. 2. *Michlol*, radice עלה adducit. Confer. 1. Sam. 1. 10. 2. Reg. XXII, 9. Esai XXIX, 12. Jer. XI, 2. Job. XXII, 2. Ut verò tota locutio rectè intelligatur, sciendum est, inter significata, quibus לב *cor* in sacris gaudet, maximè eminere illud, quo pro circumstantia textus de *intellectus vel voluntatis actibus, cogitatione, judicio, electione, consultatione* accipitur Prov. 19. v. 8. pro ipsa scientia usurpatur, ad quem locum in libro *Michlal Jophi* hæc verba reperiuntur. קונה לב לפי שהלב הוא משכן השכל אמר כן כאלו אמר קונה דעת: *acquirens cor ideò dicitur, quia cor est sedes intellectus, & tantundem sonat, ac acquirens scientiam* Confer. Job. XI. v. 12. & Esai. XLIV, 19. De *voluntate* intelligitur Jer. III, v. 15. ubi Kimchi לבי per חפצי *voluptas* explicat & 1. Sam. 2. v. 35. ubi *Chaldæus* habet ורעותי מימרי. R. *David Kimchi* רצוני *voluntas mea*.

§. 14. His observatis, difficile haud fuerit, quid sibi Propheta velit, perspicere, maximè, si temporis rationem habeas, quò Malachias respexit. Fatentur Judæi, in *Seder Olam Sota*, vel Chronico mundi minore, libro *Juchasin* annexo p. 167. edit. Cracov. cum Malachia, quem ideò חותם הנביאים *sigillum Prophetarum* nuncupant, prophetiam in Israële exspirasse, & ajunt ibidem, מכאן ואילך הט אזנך ושמע דברי חכמים; *ab illo tempore & deinceps aurem tuam inclina, & sanctis Doctorum obtempera*. Ita creditum pluribus Judæorum fuit, eos Dd. qui successerunt, æquè esse ἀξιοπίστους ac fuerant Prophetæ, cùm tamen illi scientiæ opinione turgidi scripturæ

mentem non tàm exprimerent, quàm perverterent. De duorum celebrium, qui paulò ante Christum vixerunt, Doctorum, *Hillel & Schammai* sectatoribus scribit ipse R. *Abarbenel*, comment. in Pentateuchum fol. 36. col. 1. postquam illi aucti sunt, רבו מחלוקות בישראל ונעשתה התורה השי׳ כשתי תורות: *usq; adeò incrementa sumpsisse controversias in Israel, ut lex Dei benedicti non aliter apparuerit, quàm si gemina esset.* Nempè, ut dissidia civilia Judæorum jam taceamus, non Sadducæorum tantum errores pestilentissimi jam radices inter eos egerant, sed inter ipsos Scribas & Pharisæos sententiarum ejusmodi erat dissimilitudo, ac lex divina tàm diversimodè exponebatur, ut penè totus populus, quem Christus in terris agens ovibus disjectis & pastore destituris comparabat, contrariis vitæ studiis & diversis doctrinæ placitis animorum pateretur abalienationes, & acribus inter se agitaretur odiis. Ad tollendum istum dissensum, & quæ hinc sequuntur animorum distractiones, Eliam se missurum Deus pollicetur, qui à tot magistris ad unum, à diversis Doctorum dictatibus ad unicam fidei regulam populum reducat, adeoque faciat, ut in eo sit לב אחד *cor unum.* Hoc enim esse *reducere cor patrum ad filios*, & quod majoris amplificationis causâ additur, *corda filiorum ad patres*, paulò post ostendemus uberius.

§. 15. Hoc posterius membrum cur Lucas cap. 1. v. 17. omiserit, Cl. Ludovicum de Dieu differentem jam audiemus animadvers. ad l. cit. *Jam*, inquit ille, *causa reddi potest, cur ex Prophetia Malachiæ Lucas omiserit* ולב בנים על אבותם *καὶ καρδίας τέκνων ἐπὶ πατέρας αὐτῶν. Si enim præcedentis membri sensus est, convertet corda patrum in filios, addendum fuisset & alterum; & corda filiorum in patres suos, alioqui patres tantùm, non filios convertisset, sed quando* על *& ἐπὶ sumuntur pro cum, prius membrum sufficiebat, conversis enim patribus cum filiis, & hi & illi conversi sunt, alterumq; membrum amplificationis tantum*

tum gratiâ additum. Deinde quid quæso est, convertere corda patrum in filios & filiorum in patres? Siccine alibi scriptura loquitur, & si loqueretur, aliudne est, quàm quinti præcepti observatio? quâ universam conversionem describere, cui Johanni incumbendum erat, non satis aptum videtur. Quod si tamen doctis sententia nostra non probatur, laudo doctissimum Camerarium, qui vulgatam sententiam secutus ait; disciplinæ diligentiam hic indicari, quæ respectu potissimum paternò ad liberos continetur, Non verto autem, & convertet, sed & reducet, corda patrum ad, vel super filios, id est *corda patrum à recta filiorum disciplina & institutione aversa reducet; ut filiorum piæ educationi incumbant. Sic & in altero Prophetæ membro: Et corda filiorum ad, vel super patres eorum, id est aversa filiorum corda à patrum reverentia & obedientia eò redire faciet.*

§. 16. Quod pace magni viri dixerim, ex omissione posterioris membri nequit probari, verba illa Lucæ potius ita vertenda esse: & *convertet cor patrum cum filiis,* quàm *& convertet cor patrum ad filios.* Rationem, quam affert, alioquin secuturum, solos patres conversum iri, filios non item, nullam esse apparet; quia non tam ipsam conversionem, quàm ejus consequens & fructum, consensum nempe in vera salutis doctrina designare istâ phrasi voluit. Ad hunc verò denotandum sufficiebat prius, patres & filios ex æquo respiciens, membrum; cui nihilominus loco omissi posterioris membri ejusmodi subdit explicationem Evangelista, quæ sensum totius loci magis declarat. Quod *Dieu* porrò quærit, *quid quæso est convertere corda patrum, siccine scriptura loquitur? & si loqueretur, aliud ne est, quàm quinti præcepti observatio?* ad id Resp. locutionem quidem totidem verbis alibi in sacris inveniri nullam, & *τὸ cor* omnes animæ facultates ita designare aptum esse, ut, si seorsim ista nomenclatura consideretur, in proclivi haud sit, sensum deprehen-

dere

dere. Interim tamen, quia populi status, ad quem Malachias collineat, apertus est, nobisque Christianis N. T. sine quo, ut *Rivetus* Isag. p. 43. ait, Vetus vix intelligi potest, præit, ratio phraseos obscura esse nequit. Quantum ex tota phrasi *Reducere cor patrum ad filios* est colligere, connotat aversionem aliquam antecedentem vel *judicii* vel *voluntatis*. Sic 1. Reg. XII, 17 *cor populi* dicitur שוב לאדניהם *redire ad Dominum suum*, nempe à quo ante defecerat. Vbi ejusmodi aversio vel defectio non antecessit, vel ab ea præscinditur, scriptura loco τῦ שוב aliud verbum adhibet, quo illos, de quibus textus loquitur. *ὁμοιοπαθεῖν* significetur 1. Paralip. XII. v. 17. (quem locum ad illustrandum hunc nostrum non afferre interpretes demiror) hæc verba leguntur: *& dixit David, si venistis, ut mihi auxiliemini,* יהיה עליכם לבב ליחד *erit ad vos cor pariter. R. Salomo* illa sic explicat: לבבכם ולבבי יהיה כלב אחד *cor vestrum & cor meum erunt instar unius.* Malacihæ Hoc loco לב aversionem judicii connotari, dubitandum non est, & ex verbo transitivo השיב apparet, futurum, ut Eliæ operâ iterum consentiant. *R. Abrahamo Ben David*, cujus insipidum interpretamentum supra §. 5. rejecimus, hic aliquid, quamvis in tenebris hærenti, suboluit. Is enim Prophetam ad v. 4. respicere arbitratus sensum esse ait:
על החקים והמשפטים ישוה לב האבות עם
לב הבנים שלא תהיה עוד רמחלוקת ביניהם:
Faciet, ut patres cum filiis de judiciis & statutis (de lege ceremoniali & judiciali interpretatur recutitus) *idem sentiant, ne amplius inter eos sit dissidium*, & *R. Obad. Bartenorius* l. cit. ait:
לדברי רבי שמעון אבות אלו חחכמים ובנים אלו
התלמידים שיהיה לב כלן שוה ולא יפול
ביניהן מחלוקת: *R. Simeonis sententiâ vox patres designat Doctores; filii, discipulos, quorum omnium cor unum sit futurum, nec inter eos nullum dissidium.*

§. 17.

§.17. Quemadmodum hic cum Judæis haud facimus, qui voces *patres & filios* ad Dd. & discipulos restringunt: Ita nec *Ludovico de Dieu* adstipulari possumus, qui saltem observationem quarti præcepti significari autumat, quó ipso, contrà quàm fieri debebat, vocabula nimiùm coarctat. Græci interpretes paulò latiùs extendunt, ceu ex hac versione illorum liquet: ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. *Arabs* interpres, qui Anglicano, auro cõtrà caro Operi Biblico insertus est, κατὰ πόδα vertit: *Et cor hominis ad* صاحبه *socium suum.* Sanè voces *patres & filii* illustrioris exempli loco duntaxat esse positas, neminem dubitare sinit sermo Archangeli, Luc.I, 17. ubi missum iri Eliam ait, ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων. Hic non solùm particula ἐπὶ ostendit, Ebraicam vocem על idem significare ac אל *ad*, motum videlicet ad locum, (quomodo & Syr. ܥܠ sumi ex Luc.X, 9. constat, ut secundum explicationem dictam scribendum haud fuerit ܠܘܬ, ceu Dieu docet) sed vel maximè explicationem allatam stabiliunt verba ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων; quæ *Syrus & Arabs*, haud ignari, ἐν pro εἰς positum esse, rectè transtulerunt. Illius enim versio hæc est ܘܠܐ ܡܬܛܦܝܣܝܢ ܠܝܕܥܬܐ ܕܟܐܢܐ *qui non obediunt, ad scientiam justorum.* Hujus verò verba, quæ quà sensum cum Syriacis coincidunt, sic habent: والذين لا يطيعون الى علم الابرار. utrumq; interpretem dictionem על pro אל accepisse, inde patet, quandoquidem Syrus per ܠ, Arabs per particulam الى reddidit. Vocem præterea φρονήσεως cum Græcis interpretibus, quibus aliàs pro חכמה *sapientia*, בינה *intelligentia*, ערמה *solertia*, usurpatur, hic pro

[illegible] *scientiæ*, acceperunt, ut hic minimè opus sit, *prudentiam*, vertere.

§.18. Matthæus c. XVII, 11. & Marcus c. IX, 12. nulla prorsus facta mentione vel *patrum* vel *filiorum*, solum verbum LXX. usurpatum ἀποκαταστήσει retinuerunt, eique pro uberiori explicatione vocem πάντα adjecerunt. Quod verbum ἀποκαταστήσει in Græcis τῶν ἑβδομήκοντα Bibliis non solum pro השיב *restituit*, usurpatur, sed etiam pro הציע *collocavit*, הושיב *permanere fecit*, הקים *constituit*, סמך *fulcivit*. Inde *Ludovicus de Dieu* arbitratur, illud hic vertendum *constituet omnia*: & sensum esse, *Johannis munus erit, ut omnia Dei promissa in suo jam loco & statu esse posita doceat*. Enimverò cùm in Ebræo textu השיב reperiatur, quod LXX interpp. quorum tùm Versione Evangelistæ usi sunt, per ἀποκαθιστάναι reddiderunt, causæ nihil videmus, quamobrem aliter transferatur, quam per *restituere*: maximè cum aliàs in N. T. idem significet, ac *in verum & naturæ congruentem statum reponere*. confer. Matth. XII, 13. Marc. VIII, 25. Act. I, 6. Quid, quod ipse *Dieu* tandem Arabicâ approbatâ versione (quâ verbum أَعْدَلَ *rectificavit*, adhibetur) largitur, τὸ ἀποκαθιστάναι rectè verti posse, *restituet*, nempe inter cœtera etiam hoc, πῶς γέγραπται ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πολλὰ πάθῃ καὶ ἐξουδενωθῇ, ut Marcus l. cit. loquitur, hoc est, quomodo de passionibus Christi sit scriptum, de quibus cum Judæi non rectè judicarent, eos instruxit, digito etiam commonstrando eum, qui illas sit subiturus Joh. I, 29.

§.19. Lucas cap. I, 17. ad cap. 3. Malachiæ respiciens, missum iri Johannem ait ἑτοιμάσαι Κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον, quæ verba *Theophylactus* explicaturus ait, ἐμπαρασκευάζοντα πρὸς τὸ ὑποδέξασθαι τὸ κήρυγμα, Item προητοιμασμένον εἰς ὑποδοχὴν τοῦ Χριστοῦ. Hæc dum Johannes præstitit, & ut Luc. I, v. 79. Zacharias loquitur, conatus est κατευθῦναι τοὺς πόδας αὐτῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης,

omnia

omnia restituisse dicitur. Negant quidem hoc *Maldonatus* & *Bellarminus*, contendentes, τὸ *restituere omnia*, esse *Judæos & hæreticos, & fortè multos Catholicos ab Antichristo deceptos revocare ad veram fidem*, eoque nomine Eliam Thesbiten expectandum; sed fugit eos ratio. Ad id enim, ut omnia restituisse dicatur Johannes, satis est, eum, quantum in se est, operam dedisse, ut omnia in locum suum restituerentur, si vel maximè hominum culpâ non omnia actu sint restituta. Scriptura enim ejusmodi locutionibus universalibus non tàm spectat, quid factô ipsô existat, quàm, quid secundùm rei naturam esse aut fieri debebat: sive non tam de fructu operæ, quam operâ ipsa intelligit, quod vel solus locus Joh. I, 9. abundè probat, ubi Christus omnem hominem illuminare dicitur, quamvis maxima hominum pars illuminationi obicem ponat.

§. 20. Numquid verò exinde sequitur, Johannem non posse solum intelligi, quia mittendus dicitur Elias ante diem Domini הנורא, quæ vox extremum diem *terribilem* significet? Ita *Maldonatus* l. cit. & *Bellarminus* lib. 3. de R. P. cap. 6. persuasum habent, & Eliam de quo Malachias agit, non ante primum sed secundum Christi adventum appariturum docent, quod ille primus non sit terribilis, sed *acceptabile tempus, & dies salutis*. R. vocatur dies ille à Propheta 1. גדול *magnus*, quod epitheton secundùm se indifferens, tàm de bono, quàm de malo accipitur. Notatur enim tempus, quô quid insigne & admiratione dignum accidit. 2. dicitur הנורא de quâ voce *Cornelius à Lap.* Comm. ad Joël. II. 31. sic scribit: נורא *deduci potest à* הראה *id est vidit, ut mutuetur tempora à Jare. Sæpe enim ordines verborum Imperfectorum apud Ebræos inter se commutantur, ut unus ab alio suam inflexionem desumat; & tunc nora significat illustrem & manifestum.* Nequequam hæc à Jesuita dicuntur. Etsi enim verborum imperfectorum ordines apud Ebræos quandoque inter se commutantur, nondum tamen

 pro-

probatum est, in verbis quiescentibus Pe Jod & Lamed He id fieri; adeoque non videmus, quomodo à ראה deducatur. Rectius dicitur, originem suam debere voci ירא timuit, unde נורא *timendus;* quam vocem pro נִרְאָה LXX. accepisse, & per ἐπιφανὴς reddidisse, *Schindlerus* autor est, Lex. Pentaglotto p. 802. Quicquid ejus sit, id ex locis nonnullis apparet, in ipso textu Ebraico non tàm *timendum* aliquid, quàm *venerabile* significare, perinde ac Latinis *horrorem*, religionem vel venerationem denotare, ex illo lib. 3. *Lucani* probant

Arboribus suus horror inest.

Exod. XV, 12. hæc verba leguntur: נאדר בקדש נורא בתהלות *magnificus in sanctitate, reverendus in laudibus.* Ita enim potius vertendum videtur, quàm *timendus.* Malach. I, 14. ait Dominus *nomen meum* נורא *in gentibus,* ubi *Kimchi,* per גדול *magnus* explicat, Chaldæus חסין *potens* LXX. ἐπιφανής. Atque ita hunc locum Malachiæ cum Græcis, (quibus alias etiam est μέγας, θαυμαστὸς) vertit Arabs ظاهر *illustris.*

§. 21. Quocunque nunc modo הנורא accipiatur, necessarium haud est, ut de יום הדין *die judicii* intelligamus: Si enim, ut Græci reddiderunt, idem est ac ἐπιφανὴς, causæ nihil est, quamobrem de horroris causâ sollicitus, decretorium illum diem innui contendas. Si verò vel maximè *terribilem* sonare largiamur, necdum *Maldonatus* cum asseclis obtinet, quod vult. Quâ enim ratione evincent, extremum diem potiùs intelligendum, quàm adventum primum Messiæ, quem κατὰ τι, vel respectu impiorum & diabolorum sic vocari posse, ostendunt *B. Glassius Phil. Sacr. lib. 5. p. 85. B. D. Calixtus de Extr. Jud. p. 36.* Ecquomodo illorum infringet explicationem, qui de neutro Messiæ adventu sermonem esse perhibent, sed potiùs de particulari quodam judicio terræ Israëlis, quô ab Impiis Judæis Numen pœnas exegit per Titum Vespasianum, veluti docent *Arias Montanus & H. Grotius,* qui huc Act. II, 20. refert.

refert. Horum explicationi non refragatur vox חרם, quippe quæ ad denotandam πανωλεθρίαν illam Judaicam quadrat, annotante enim *R. Nathan* in Concord. Ebraicis significat הריגה הכריתה ואיבוד *occisionem, excisionem & perditionem.* *Syrus* transtulit: ܠܚܘܪܒܢ *ad excidium.* *Arabs* نكيا *atrociter.* *Chaldæi* Paraphrasis hæc est: דלמא אתגלי ואשכח כל ארעא בחובהא ואמחנה גמירא *ne me manifestans inveniam omnem terram in peccato suo & eam penitus deleam.*

§.22. Quæ igitur se ex textu didicisse *R. Abarbenel* profitetur, ea ex præcócepta opinione potius hausit, quàm scripturæ verbis: sic enim ille: למדנו באומרו פן אבוא והכיתי את כל הארץ חרם שהפסד העולם שזכר פה לא תהיה כי אם בדברים ההוים והנפסדים אשר על הארץ לא בשמים וכל צבאם כמו שהיה ענין המבול שמחה השם את כל היקום ובכלל כל מה שבעולם השפל לבד: *Discimus ex verbis*, ne veniam, & percutiam terram anathemate, *quod excidium, cujus meminit, non sit futurum, nisi rerum, quæ generantur & corrumpuntur in terra, non in cœlo & omni ejus exercitu: perinde ac se res habuit in diluvio, quo Deus omnem substantiam delevit, & quicquid in mundo hoc inferiori tantùm fuit.* Nihil de omnium corporum sublunarium destructione in textu legitur. Vox ארץ *terra*, quæ simpliciter posita terram Israëlis aliàs denotat, & ad quam *R. David Kimchi* judicium illud extremum Comm. ad h. l. ipsemet restringit, commodissimè de terræ incolis accipitur, quos, se funditùs deleturum Deus minatur, nisi ubi venerit, se ad frugem receperint.

§.23. Neque interpretamentum verborum, vers. 4. & 6. quod *R. Abraham Ben David* l. suprà cit. reliquit, sine censura abire debet. Ita verò ille: הוא דכתיב בסופה דקרא פן אבוא והכיתי את כל הארץ חרם לדעת כלם על המקרא הראשון הוא חוזר וכך הוא פירושו זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב וכו׳ ואם תזכרו הנה אנכי שולח

שולח לכם את אליהו הנביא וכו׳ פן אבוא והכיאו את הארץ חרם ואם תזכרו לא אכה״ה ואשלח לכם מושיע ורב והושיע לכם מאויביה״ם אמן במהר״ה בומינו:

Ecce quod in fine textus scriptum est, ne fortè veniam & omnem terram anathemate feriam, illud omnium judiciô respicit antecedentia, & talis instituenda est explicatio: recordamini legis Mosis, servi mei, quam præcepi in Horeb &c. Et ubi memineritis illius: ecce mittam vobis Eliam Prophetam &c. ne fortè veniam & percutiam terram &c. q. d. mementote legis meæ, ne percutiam &c. Si autem memineritis, non percutiam, sed mittam vobis Salvatorem & Magistrum, qui vos ab hostibus vestris liberet. Amen citò hoc fiat diebus nostris! Nulla prorsus vers. 4. & 6. est cohæsio, quam fingit sibi recutitus, nedum, ut, sic se rem habere, omnium sit sententia. Postquam Prophetarum ultimus legis Mosaicæ observationem populo inculcavit (unde *R. Menasseh Ben Israël* Conciliat. Quæst. 7. Lev. p. 195. frustrà Legem Mosaicam æternam esse probat) more Prophetis, ceu alibi ostendimus, receptô, ex abrupto ad promissionem de Elia mittendo delabitur, quem sanè non eâ conditione eis pollicetur, si legem observaverint, (perinde ac Messias non cum conditione, ut Judæi itidem nonnulli delirant, in V. T. erat promissus.) sed prævisâ illorum discordiâ & impietate eum in finem se missurum ait, ut eos ad eandem veram religionem distractos reducat, ne eos funditùs delere necesse habeat. Hic enim finis disertè exprimitur, non fictitia illa, quam præstolantur ex tàm diuturna captivitate, liberatio. Hoc ipsum verò dudûm à *Johanne Baptista* præstitum esse, novimus Christiani ex historia N. T. quod docet, eum charitatis præcepta instillantem Luc III, 2. ad unum magistrum omnes remisisse Matth. III, 11. Marc. I, 7. Joh. I, 15. & tandem ipsius operâ factum esse, ut multi pœnitentiam agentes, illumque, quem Johannes monstravit, agnoscentes, communi gentis erepti sint exitio, de quo Paulus loquitur Rom IX, 26.

§. 24.

§. 24. Ex quibus liquidò patescere arbitramur, laterem lavare *Maldonatum* cum *Bellarmino*, dum ex textu, quem sanè eâ industria, quæ decet interpretē Scripturæ, neutiquam perpendit, argumenta conquirere allaborat, probaturus de Johanne Baptista solo eum intelligi haud posse, adeoque necessariò expectandum alium esse Eliam, nempe Thesbiten. Sed neque Judæi habent, quod excipiant. Quin quæ saniores inter ipsos de Præcursoris Messiæ officio tradunt, ea ab ipso Johanne sunt adimpleta. Sic *Rabbi Saadias, Gaon* dictus, lib. האמונות tr. 8. loquitur: קודם לו למשיח בן דוד יהיה כשלוח לו ומתקן האומה וכמסתכל הדרך כמו שאמר הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני: *Præcursor Messiæ, filii Davidis, erit quasi Legatus ejus, qui populum disponat, & viam expurget, quemadmodum ait* (Mal. 3. v. 1.) *Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.* Quemadmodū hæc eadem Evangelistæ de Johanne testantur, qui vitam & opera ejus accuratè descripserunt: ita Judæorum quoque Scriptores ea de ejusdem factis literis mandarunt, ut nihil affectibus dedisse, sed veritati ubique litasse Evangelistas, apertè constet. Sic enim *Fl. Josephus* lib. XVIII. A. J. cap. 7. Τισὶ τῶν Ἰουδαίων ἐδώκει ὀλωλέναι τὸν ἡρώδου στρατὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ μάλα δικαίως τιννυμένου κατὰ ποινὴν Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου Βαπτιστοῦ. Κτείνει γὰρ τοῦτον Ἡρώδης ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις κελεύοντα ἀρετὴν ἐπασκοῦσιν, καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους δικαιοσύνῃ καὶ πρὸς τὸν θεὸν εὐσεβείᾳ χρωμένοις βαπτισμῷ συνιέναι· οὕτω γὰρ καὶ τὴν βάπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῷ φανεῖσθαι, μὴ ἐπὶ τινων ἁμαρτάδων παραιτήσει χρωμένων, ἀλλ' ἐφ' ἀγνοίᾳ τοῦ σώματος ἅτε δὴ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνῃ προεκκεκαθαρμένης. *Judæis quibusdam videbatur justâ Dei ultione deletum Herodis exercitum propter Johannem, qui Baptista cognominatus est. Hunc enim Herodes necavit, virum optimum, Judæos excitantem ad virtutum studia & imprimis pietatis & justitiæ, simulq; ad baptismi lavacrum, quod ita demum Deo*

gratum fore ajebat, si non ab uno tantùm alteroq; peccato abstineant, sed animis per justitiam prius mandatis addant & puritatem corporis. *Gorionides*, parciùs quidem Johannis laudes tangit, & falsò Pontificis nomine eum indigitat, interim tamen, quia narratio ejus cum historia Evangelica ex parte convenit, (quo nomine penitus eum rejicere non audet *Drusius, de Tribus Sectis Ebr. lib. 1. cap. 8.*) omninò eum audiendum arbitramur: Sic verò ille: ויהרוג רבים מחכמי ישראל וגם הרג את יוחנן כהן גדול על אשר דבר ואמר לו אסור לך לקחת את אשת אחיך פוליפוס לאשה ויהרגהו הוא יוחנן אשר נטבל *& occidit* (Herodes) *multos Sapientes Israëlis, præterea è medio sustulit Johannem Pontificem, eò quod dixerat, non est licitum, ut fratris tui Philippi conjugem habeas uxoris loco. Occidit igitur illum Johannem, qui baptizare solebat.*

§. 25. Hunc Johannem, de cujus singulari sanctitate, & non minùs Regi Herodi, quàm populo formidabili zelo ipsi Judæi tàm illustre ferunt testimonium, & quem eopse tempore, quô nos asserimus, vixisse diffiteri non possunt, Eliam à Deo promissum esse, immotâ fide credimus Christiani. Uti enim hactenus vidimus, illud, quod Malachias de eo prædixit, tàm ipsi congruit, ut ne ipsis quidem Judæis amplius causa sit, cur refragentur. Confer ea, quæ *Josephus* de Johanne paulò ante retulit, cum interpretatione *Kimchiana* §. 12. adducta. Solùm illud ELIÆ famosum nomen recutitorum oculos juxtà animosque ita defixos tenet, & ab assensu retrahere videtur, ut illum Thesbiten ideò necessariò intelligendum contendant. Cœterùm hanc quoque persuasionem vanam esse, tùm satis liquidum fore putamus, si ostenderimus, communi loquendi usu & profanis & sacris Scriptoribus receptum esse, aliquem illius nomine insignire, quem vel vitâ vel moribus refert. *R. Levi Ben Gersom*, probaturus, Eliam ad plures non abiisse, sed etiamnum vivere, mittendum à Deo,

ubi

ubi huic placitum fuerit, Comment. in I. Reg. XVII. ſic ſcribit: לא מת ולא נעשה בקשתו ובמה שאמר קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמר מלאכי הנה אנכי שולח אליהו הנביא עם הה הידיעה: *Non eſt mortuus* (Elias) *nec voti ſui compos factus, dum* (I. Reg. XIX, 4.) *ait, tolle quæſo animam meam! Idcircò invenies, quod Malachias dicat; Ecce ego mitto vobis Eliam* הַנָּבִיא *Prophetam, cum He notificativo*, q. d. αὐτότατον illum Prophetam, cui nomen Thesbiti eſt. Sanè uti *R. David Kimchi* in Michlol p. 14. col. 4. docet ההא תשמש לידיעת הדבר *He ſervit ad rem demonſtrandam.* Subjicit ibidem idem Rabbi, ויש שלא תודיע דבר מיוחד אלא יהיה מי שיהיה כמו ואם יתקפו האחד האחד בא לגור: *Interdum rem non propriè determinat, ſed indefinitè uſurpatur, exempli causâ* (Eccleſ. IV, 12.) *prævaluerit ei* האחד unus. האחד unus *venit ad peregrinandum* (Gen. XIX, 9.)

§. 26. Cœterùm, etſi utrâque manu largimur, non ſine emphaſi literam *He* hîc occurrere, inde tamen neceſſariò non ſequitur; Eliam Thesbiten, adhuc ſuperſtitem in ſua ipſius perſona, mittendum eſſe. Sufficit, talem ſignificari, qui illum vitâ factisque ad amuſſim repræſentet. Hanc ὁμοιότητα exprimit & adauget illa, quam Grammatici vocant, ſervilis litera, voci נביא præfixa, & ipſum nomen Eliæ per ἀντονομασίαν ubivis occurrentem, uſurpatum. Veluti enim illum, qui ſummâ eloquentiâ pollet, haud inconcinnè dixeris *Ciceronem*; & eum, qui probitate & prudentia maximè antecellit, *Catonem* appellaveris: Sic *Elias* dici meretur, qui idem, vel ſimile quid, ei præſtat, qui primùm hoc nomine eſt vocatus. Ejusmodi locutio apud Poëtarum Regem, *Virgilium* legitur, quam, quia & ipſa in ſe habere putatur prædictionem, ad illuſtrandum hunc noſtrum locum omninò afferendam judicamus. Ita vero ille, Eclog. IV.

Alter erit tum Tiphys, & altera, quæ vehat Argo

Delectos Heroas; erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.

Ubi *Servius*, postquàm per *Tiphyn*, gubernatorem, *Tiphy* similem; & per *Argo*, navem, isti navi, in quâ Argonautæ vecti fuerant, similem intelligi docuit, hæc quoque notatu digna verba subjungit. *Qui volet innuere virum magnitudine animi excellentem, & de quo non minus sit patriæ expectandum, quàm Græciæ olim ab Achille, non ineleganter citaverit illud: iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.* Consimiliter Deus virum nominaturus, de quo populo Israelitico non minus expectandum erat, quàm ab Elia Thesbite, emphaticè ait: *Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam!*

§.27. Sed ex sacris quoque exemplum adducendum est. II. Reg. IX, 31. hæc verba leguntur: *Cum Jehu ingrederetur portam, dixit illa* (Jezebel:) *prosperene ô Simri, occisor Domini sui!* *R. David Kimchi* ibi sic commentatur: לפי שהרג זמרי את אלה בן בעשא אדניו ויהוא גם כן הרג אדניו לפיכך קראו כן: *Quia Simri occidit Ellam, filium Basa, Dominum suum, & Jehu quoque Dominum suum è medio sustulerat, idcircò sic eum appellat.* Agnovit igitur ipse *Kimchi*, ob facti similitudinem unum alterius nomine esse appellatum. Confer *B. D. Glassiũ*, Phil. sacr. lib. 4. p. 877. ubi alia plura adducit exempla, quæ quia forsan ex parte in dubium vocabit *R. Abarbenel*, age, suo ipsius gladio Judæũ jugulabimus. In libro virulentissimo, Maschmiah Jeschua, quem ex professo Christianis opponendũ duxit, fol. 19. col. 3. ubi demonstrare conatur Christianos esse Edomitas, & pœnas, quas his comminatus est Propheta, illos manere, ait disertè: מפאת הדת והאמונה אומר אני שראוי היה להקרא הנצרים בני אדום וזרע עשו לפי שהאומות יכנו אותם הנביאים כפי מעשיהם: *Ratione religionis & fidei, dico, Christianos mereri, ut vocentur filii Edom & posteri Esavi: quia Prophetæ solent gentes denominare ab opribus suis.* Pergit ibidem: הלא תראה שהנביא ישעיה

קרא

קרא לבני דורו קציני סדום עם עמורה ויחזקאל אמר כנגד ישראל זאת חטאת סדום אחותך ולא היה ישראל את סדום במשפחתם כי אם במעשיהם:

Annon vides, Esaiam Prophetam vocare suæ ætatis homines gubernatores Sodomæ, populum Gomorræ (Esai. I, 19.)? *Et quod Ezech.* (cap. XVI, 49.) *ad Israëlem dicat: hoc fuit peccatum Sodomæ sororis tuæ? neque tamen Israël frater Sodomæ prosapiâ erat, sed tantùm operibus suis.*

§. 28. Si Prophetis in more positum est, ob *fidei, morum operumq;* similitudinem aliquem alterius nomine appellare, quid mirum est, si Johannes, qui aliquando vitæ austeritate, gravitate, vel, ut Græci meliùs dicunt, σκληραγωγία, & factis heroicis μεγαλώνυμον V. T. Prophetam, Eliam, repræsentaturus erat, ejusdem nomine appelletur? Hoc enim à Propheta vaticinante eidem necdum nato datum est, veluti symbolū & pignus auxilii divini, quòd in rerum maximarum administratione, caussam nempe religionis violatæ, & pietatis proditæ, adversum populū & Regem constantissimè agendo, futurus esset, instar Eliæ. Sanè, quod Gabriel Luc. I, 17. prædixit, eum Dominum antegressurum ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου, hoc est, ut verba illa per figuram ἓν διὰ δυοῖν (de qua vide *B. D. Glassium*, Philol. Sacr. lib. 4. can. 6. p. 23.) explicemus, *spirituali virtute*, quâ Elias erat instructus; id eventus tandem comprobavit, cùm populus ὁμοθυμαδὸν eum, non nisi zelum Dei præ se ferentem, pro Propheta habuit, ejus Baptismum divinitùs ordinatum agnovit, Matth. XXI, 26. & teste ipsô Josephô, tantus ad eum præ aviditate audiendæ doctrinæ ejus est factus concursus, ut Herodes, quanquam frustrà, metueret, ne tanta hominis autoritas defectionem aliquam pareret. lib. XVII. cap. 7. A. J. Conf. Matth. III, 5. Marc. I, 5.

§. 29. Dum ipsimet Ebræi confitentur, ex usu scripturæ id esse, ut ob similitudinem uni alterius nomen imponatur,

nihil cauſæ eſt, quamobrem tam pertinaciter contendant, omninò adhuc Eliam Thesbiten, Meſſiæ *πρόδρομον*, mittendum eſſe. Debebant illi potiùs ad animum referre, vix ovum ovo ſimilius eſſe, quàm Eliæ Thesbiti fuit Johannes Baptiſta, non veſtitu modò, & loco habitationis, videlicet deſerto, ſed cumprimis ſermonis efficacitate: quin etiam tempus ipſum Chriſtianorum explicationem haud obſcurè confirmare. Prophetarum ultimus Malachias, (qui ſub Dario Notho, vel Dario Mnemone vaticinatus videtur ideò, quod templô jam ædificatô, de Sacerdotum profanitate, populique ſceleribus conqueritur) ſuam Prophetiam, quam nec aliud vaticinium, neque ullum antiqui pacti ſcriptum canonicum eſt ſecutum, promiſſione de Elia Propheta mittendo obſignat. Ubi Deus nõ ait וְאֶשְׁלַח *& mittam*, ſed אָנֹכִי שֹׁלֵחַ *ego mitto*; ad indicandã hauddubiè celeritatẽ & propinquitatem rei futuræ. Conf. *B. D. Glaſſium*, Phil. Sac. lib. 4. tr. 4. can. 6. ubi participiũ pro *paulo poſt futuro* accipi docet. Ab hujus promiſſionis complemento, & Eliæ illius miſſione, libri N. T. exordientes cũ V. T. libro, manibus veluti porrectis, ſe copulant & conjungunt. Conf. Matth. III, 1. Marc. I, 1. Luc. III, 1. Contrà verò Judæi, qui ſe jam bis mille annis venturi Eliæ ſpe fruſtrà lactant extorres, ſolo nomine *Eliæ* nituntur, illudque propriè accipiendum eſſe docent, cujus tamen proprietatis retinendæ nullam planè poſſunt afferre cauſam. *R. Abarbenel* *ἑκὼν ἀέκοντί θυμῷ* hoc fatetur. Sic enim l. cit. ille: כפי דרכם זה אולי יהיה ויעוד אליהו כייעוד ודוד עבדי נשיא להם כפי פשוט: *Forſan*, (en dubitabundum Judæum!) *prout illi* (quorum ſententiam ſupra ſub finem §. 8. exhibuit) *explicant, juxta ſenſum literalem eadem eſt ratio hujus promiſſionis* (de Elia), *ac illius* (Eſai. XLII, 2.) *& David ſervus meus princeps illorum.* Ecquænã verò hujus eſt ratio? Comment. ad l. cit. intelligit Meſſiam voce דוד, & dum hoc nomine appellatur Ezech. XXXIV, rationem ejus dat ſequen-

sequentem: מלך המשיח יקרא דוד להיותו מזרעו והולך בדרכיו ונוהג במנהגו: *Rex Messias vocatur David, eò quod ex semine illius oriundus, ei ratione vitæ, & modi regnandi similis est.* Cùm *R. Abarbenel* largitur, Messiam Davidem vocari ob regni quoque similitudinem, & vaticinii Malachiani eandem rationem esse hariolatur, ecquid aliud facit, quàm ut contra Christianos disputans interpretationem illorum imprudens approbet; saltim eo ipso ostendat, nihil in textu esse, quod interpretationi illorum repugnet? Et quid jam superest, nisi ut dent manus Judæi, & Johannem, cujus apud majores illorũ tanta fuit autoritas, ut ipsius Messiæ honorẽ ac dignitatem sponte suà illi detulerint, Eliam promissum esse, juxtà nobiscũ concedant? Sed enim quò minûs hoc faciant, obstabit haud dubiè, quòd iste tàm honorificè de Salvatore nostro sensit, & ad eũ suos auditores, tanquã ad veri nominis Messiam, amandavit, quem Judæi odiô plùs quàm vatiniano prosequuntur, & cui blasphemô ore contumelias dicere necdum cessant. hujus rei specimen dedit lib. cit. *R. Abarbenel,* dum ait: חכמי האמת קבלו שנפש עשו נתגלגלה בישוע הנצרי ולכן היה במדברות איש שדה והיה איש ריב ומדון לחכמי הפרושים אולי שעל זה נקרא ישוע שאותיותיו הם אותיות עשו: *Theologi tradiderunt, animam Esavi in Jesum Nazarenũ per gilgul esse circumvolutam. Idcirco etiã hic in desertis versabatur, vir agri,* (Gen. XXV, 27.) *&* (Jer. XV, 10.) *contentiosus Pharisæorum doctissimis litem intendebat. Forsan etiam idcircò vocatur nomine* ישוע, *quod iisdem literis constet nomen* עשיו *Esau.* Ignoscat Deus tàm insignitam referenti blasphemiam!

§. 30. Sed Judæos tâm obstinatos, quibus haud facilè quicquam persuaseris, quod traditioni majorum repugnat, & qui suomet exemplo comprobant, τὸ μεταδιδάσκειν esse χαλεπώτατον, tandem mittamus, postquam satis luculentè, ut speramus, ostendimus, verba Prophetæ pro spei suæ fulcimento eos ha-

bere non posse. Eâdem quoque operâ demonstrasse videmur, quâ veritate *Christophorus Castrus* scripserit, *aliunde Veteres clariùs haud deduxisse, Eliam venturum ante diem judicii, quàm ex hoc loco Malachiæ.* Sanè, ceu hactenus vidimus, ex Ebraica veritate adeò nihil pro illa sententia solidè probanda afferri potest, ut, nisi aliunde ipsis suppetat, quò dictis fidem faciant, nihil propius sit factum, quàm ut pro figmento habeatur & explodatur penitùs. Quâ fronte igitur *Bellarminus,* ἐπανόρθωσιν verborum Apostolicorum; quam Christum responsô suô dedisse suprà diximus, agnoscere detrectans, *contrariam sententiam vel hæresin, vel hæresi proximum errorem esse* ait? Quàm temerè *Viegas,* Comment. in cap. XI. Apoc. sect. 6. affirmat, *Non sine temeritate nec sine impudentia negari posse, quòd omnium Veterum autorum opinio fuerit de Elia constantissima, nemine dissentiente?* At dissentit *Procopius,* dissentit *Primasius,* dubitat *Nazianzenus, quod satis est, ut liqueat, nunquam hoc ita creditum, quasi dissentire nefas esset,* uti *H. Grotius* loquitur, annotat. ad Matth. XVII.

§. 31. Nolumus diffiteri, nec paucos nec vulgares quondam extitisse Ecclesiæ Doctores, qui initiò sibi, deinde aliis fuerunt persuasum, ante extremum diem venturum Eliam; idque ex loco Malachiæ constare. Inter eos referendus *Tertullianus,* qui iterum ac sæpius Eliæ venturi facit mentionem lib. IV. de R. C. adversus Marcionem. de Anima cap. XXXV. & cap. L. maximè verò lib. 3. Carm. adversus Marcionem, dum ait:

Nobilis Elias, qui nondum debita mortis
Gustavit, quoniam rursus venturus in orbem est.

Eandem sententiam amplexi dicuntur *Origenes,* tom. 7. in Johannem, *Chrysostom.,* hom. XXXVIII. in Matt. *Cyrillus* & *Theod.* in h. l. *Augustinus* lib. XX. de Civ. Dei c. 29. ut alios jam taceamus. Sed plerique omnes, ut sic sentirent, Versione Græca adducti videntur. *Jacobus Gretserus,* lib. I. cap. 14. Defens. Controv.

trov.

trov. Bellar. eò respicit, *Tota*, inquiens, *quæstio est de loco posteriori jam recitato, quem ad Eliam illum veterem Thesbiten spectare, expressè senserunt LXX. Interpp. Verterunt enim: Ecce ego mitto vobis Eliam Thesbiten &c. Idem plerique sanctorum patrum, sacræ Scripturæ interpretum tradunt, ut videre licet apud Riberam ad Malach. IV.* Provocat ad Versionem Græcam, in quà pro Ἠλίαν τὸν προφήτην, *Eliam Prophetam*, multis retrò seculis legebatur, Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην, *Eliā Thesbiten*. Unde Cyrillus Alexandrinus: ad. l. cit. ἀπόδειξις ἡμερότητος, καὶ ἀνεξικακίας θεοῦ, τὸ καὶ Ἠλίαν ἡμῖν τὸν Θεσβίτην προαναλάμψαι κατὰ καιροὺς, ὅτε παρέσται λοιπὸν ὁ κριτὴς τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προαγγέλλοντα. *Argumentum mansuetudinis & tolerantiæ Dei, quod Elias Thesbites quoque nobis prius olim affulsurus est, qui omnibus mortalibus affuturum judicem prænunciet.* Licet verò non tàm ipsorum Interpretum, quàm τῶν μεταγραφόντων culpâ vox Θεσβίτης Versioni illata esse videatur, quippe quæ, teste ipso *Cornelio à Lapide*, in codicibus Vaticanis reperitur, in Regia editione non item; factum nihilominus est, ut ille error ad Græcos primùm Patres, deinde ad Latinos, & tandem totam Romanam Ecclesiam manārit. Ipse *Hieronymus* in eandem sententiam à Pontificiis allegari solet, qui Comment. in Matth. XI, 14. ita scribit: *Sunt, qui propterea Johannem Eliam vocari putant: quòd quomodo in secundo Salvatoris adventu juxta Malachiam præcessurus est Elias, & venturum judicem annunciaturus: sic Johannes in primo fecerit, & uterque sit nuncius vel primi adventus Domini, vel secundi.* Et Comm. in Matth. XVII, 11. *Ipse*, inquit, *Elias, qui venturus est in secundo Salvatoris adventu juxta corporis fidem, nunc per Johannem venit in virtute & spiritu.* Cœterùm etsi illum communi opinioni addictum fuisse, ex allatis verbis colligant; haud immeritò tamen quæritur, cur Pater sanctitate venerabilis, Comment. ad Mal. IV, propriâ nempe sede dogmatis de Eliæ adventu idem non asseruerit? Ibi enim hæc verba leguntur: *mittet Dominus in Elia omnium Prophetarum chorum, qui*

conver-

convertat cor patrum ad filios ...
de Elia Hieronymum accepisſ...
Cornel. à Lapide Comm. ad loc...
ter, ſed myſticè Eliam explicare, ...
non tàm ex propria, quàm alio...
Sanè, quod proximo ſuperiore...
tores, *Lutherus* & *Melanchton*, ...
runt, hoc pridem quoque *Hier*...
Comm. in Pſal. 45. *Novi*, ait, *q*...
profuerit linguæ Ebrææ notitia. ...
omnibus tamen totius mundi gaz...
hujus Achates, Tom. 4. Or. p. 4...
ſtaſſe Ebræas literas, ſed tamen bo...
cunque eſt, propter judicium d...
omniumq́; opibus longè antepono...
ginem Euſtochiam affirmat, ...
deſeratur ab illa. Inde hauddu...
qui in LXX. ſugillationem eu...
bant, ſusq; deq; habitis, & f...
Thesbiten, (quem ſe eſſe negav...
lerit, *Eliam Prophetam*, omiſsô...
in nova Bibliorum editione ...
itidem exhibet, eoipſo teſtatu...
ille : التِّشْبِيتِيّ ايلِيَّا ...
dem verbis ܢܒܝܐ ܐܠܝܐ *El*...
tem expreſſit. Quantum ver...
verſionem, *B. D. Calixtus* p. 36...
plicat: *Elias quatenus Propheta*...
vit, & viciſſim Johannes Eliam, ...
tenus verò Elias Thesbites erat, e...
à Johanne expreſſus, imò ne e...
cumſtantia Thesbitæ perſ...
re, ut alia, quàm ipſ...

d filios &c. ubi locum Propheticum
accepisse, ipse *Bellarminus* negat. &
n. ad loc. citat. verba allata *non literali-*
xplicare, affirmat. Unde l. supra dictis
uàm aliorum sententia locutus videtur
superiore seculo duo Reformationis au-
lanchton, linguæ Ebrææ acceptum tule-
que *Hieronymus* eidem adscripsit. Luth.
ovi, ait, *quantopere mihi contra hostes meos*
notitia. Certè quamvis exigua illa sit, cum
nundi gazis eam non commutarem. Et fidus
4. Or. p. 471. *Scio vix me primis labris degu-*
l tamen hoc ipsum, quod didici, quantulum-
dicium de Religione, omnibus mundi regnis,
antepono: Consimiliter Hier. epist. ad Vir-
ffirmat, *Ebræam linguam se non deserere, ne*
hauddubiè factum, ut illorum susurris,
nem eum *nova pro veteribus cudere*, dice-
itis, & fonte Ebræo inspectô, pro *Eliam*
sse negavit Baptista Johan. I, 21.) transtu-
n, omissô cognomentô. Quod cùm *Arabs*
ditione Londinensi, eâque δεκαγλώττῳ,
o testatur, se usum Vers. Græcâ. Sic enim

ايليّا *Eliam Thesbiten*. Syrus contrà ibi-

Eliam Prophetam, Ebraicam verita-

tum verò discriminis sit inter utramque
ctus p. 36. de Ex. Jud. hunc in modum ex-
Propheta & vir Dei erat, Johannem figura-
es Eliam, ut Prophetam, repræsentavit. Qua-
tes erat, eatenus nec imago Johannis fuit, nec
imò ne exprimi quidem potuit, quippe cir-
bitæ personam ita videtur determina-
quàm ipsa illa, intelligi nequeat.